

PROJEKT BURNUM: MOGUĆI ZAMAŠNJAK RAZVOJA GORNJEG PORJEČJA KRKE (POKRČJE)

Sažetak: *U radu se iznose osnovne informacije o kompleksnom projektu Burnum, pokrenutom 2003.godine, s perspektivom njegova dugog trajanja. Navode se aktivni subjekti na projektu iz RH koji imaju ugovorni odnos sa Sveučilištem u Bologni, što je dalo vidljive rezultate korištenjem metodologije neagresivnog istraživanja u arheologiji. Autor zatim – kao voditelj arheološkog dijela projekta – iznosi dosadašnje rezultate istraživanja rimskog amfiteatra (čiji je kapacitet šest do osam tisuća ljudi) nastalog u Klaudijevo doba, proširenog u doba Vespazijana. U svibnju 2010. otvoren je Arheološki muzej u Puljanima gdje je održan dio programa XVII. međunarodnog kongresa ROMEC.*

Jedan od ciljeva istraživanja Burnuma je dobiti arheološke zone koje bi se koristile u svrhe razvoja turizma i u gornjem porječju Krke. Bogata materijalna baština Pokrčja: pretpovijesna, antička i srednjovjekovna, te prirodne ljepote kanjona, odnosno gornjeg toka Krke omogućuje stvaranje strateškog plana kojim bi se učinio atraktivnim i sjeverni dio NP Krka, te time rasteretio donji tok i ušće Krke. Ukazivanjem na kulturne vrijednosti toga područja u radu se iznosi program u deset točaka čije bi ostvarivanje rezultiralo povećanjem posjećenosti i s oko stotinjak novih radnih mjesta.

Zaključno se upućuje na potrebu ulaganja u arheološka, prirodoslovna i druga istraživanja (etnografska, povjesna, sociološka i sl.) koja mogu biti generator ukupnog razvoja toga nerazvijenog kraja.

Ključne riječi: *projekt Burnum, rezultati arheološkog istraživanja, gornje porječje Krke, baština, turistički i ukupni razvoj*

Kompleksni projekt Burnum obuhvaća niz različitih akcija, a pokrenut je krajem godine 2003. i kontinuirano traje do danas, s perspektivom daljnjeg (dugog) trajanja. Odvija se u organizacijskom i izvedbenom četverokutu: Nacionalni park Krka, Gradski muzej Drniš, Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru te Sveučilište u Bologni. U budućnosti se smije pomišljati i na daljnje proširenje aktivnih subjekata, ali u sadašnjem trenutku i ovo je dovoljno. Uspostavljeni međusobni

ugovorni odnos sa Sveučilištem u Bologni, na školi za arheologiju, dao je vidljive rezultate u specijalizaciji (arheološka škola) za mlade kadrove u korištenju novih mogućnosti neagresivnog istraživanja (*in profundità senza scavare*).

Najprije su započela klasična terenska istraživanja na lokaciji Karlovac na kojem je, po pretpostavci Alberta Fortisa i Frane Bulića, ležao rimski amfiteatar. To isto mišljenje podijelili su i sadašnji istraživači: Nenad Cambi, Željko Miletić, Miroslav Glavičić i Joško Zaninović na temelju detaljnog terenskog uvida u nekoliko navrata prije početka iskopavanja. Već prva sondiranja pokazala su da su pretpostavke bile ispravne (veoma brzo su otkrivena južna vrata na tjemenu elipse). Istraživanja u sljedećim godinama otkrila su još daljnja dvojna ulazna vrata (dva na sjevernom i južnom tjemenu tlocrtne elipse te bočna istočna). I zapadna vrata su vidljiva, jer je jasno uleknuće na terenu, ali za sada nisu još otkopana. Otkriven je vanjski prsten građevine, arena s ogradnim zidom, dva stubišta za vođenje gledatelja na gledalište i odvodni kanal za oborinske vode u areni. Za izgradnju amfiteatra iskorištena je prirodna vrtača koja je piklesana i adaptirana za potrebe građevine, kao što je često bio slučaj kod rimskih amfiteatara. Osim toga je pronađeno i mnoštvo sitnog materijala koji se uglavnom nalazio među škrapama oko amfiteatra. Naime, taj materijal je sekundarnog karaktera jer su se šupljine, da bi se izravnale terenske nepravilnosti, morale ispunjati. Za tu svrhu donesen je otpad s nekog drugog mjesta (dosada nepoznato). O dosadašnjim rezultatima istraživanja objavljeno je jedno monografsko izvješće (sprema se još jedno).¹ Osim toga neposredno pred obranom je i doktorska disertacija mr. Igora Borzića o keramici pronađenoj u i oko amfiteatra.

U neposrednoj blizini amfiteatra uočena je velika pravilna građevina s monumentalnim trodijelnim ulazom i trijemovima sa strana, koja je očito imala funkcionalnu vezu s amfiteatom. Za sada je radna pretpostavka da je riječ o vježbalištu za legionare (*campus*). Obilje otkrivenih arheoloških nalaza te postojanje i važnog kamenog i drugog materijala dalo je ideju da se u Puljanima, u zapuštenim vojarnama, uz druge sadržaje uredi arheološki i prirodoslovni muzej. Lokacija je idealna jer je (zračne linije) veoma blizu rimskom taboru u Burnumu i tzv. delmatskom Burnumu (golemoj pretpovijesnoj gradini) iznad slikovitog kanjona Krke. Talijanski dio ekipe radio je na prostoru logora provjeravajući neagresivne metode istraživanja, za koje su neophodne kontrolne sonde koje su pokazale vrijednost metode. Prospekcije su vodile s različitim aparaturom za dubinsku detekciju koja je dala pozitivne indicije o značajnim ostatcima u burnumskom podzemlju. Promatranja zračnih snimaka ponudila su upoznavanje

¹ N. Cambi-M. Glavičić-D. Maršić-Ž. Miletić-J. Zaninović, *Stanje istraživanja 2003. – 2005.*, Drniš-Šibenik-Zadar 2006.; Važan skup održan je u Šibeniku na jesen 2005. *Simpozij rijeke Krka i Nacionalni park „Krka“*. Prirodna i kulturna baština, zaštita i održivi razvitak, Šibenik, 2005.

šireg područja Burnuma s brojnim lokacijama (barem jedan logor augzilijskih jedinica, ceste, nekropole, mogući forum te smjer građevina, vodovoda, komunikacija i principija i foruma).² U ovom trenutku prikupljene su brojne informacije i indicije za daljnja terenska istraživanja.

Povijest Burnuma je veoma zanimljiva i nije samo lokalnog karaktera koje spominje Plinije Stariji.³ Na tom mjestu formiralo se središte liburnskih Burnista, jedne od liburnskih zajednica na desnoj obali Krke. Nakon ustanka Batona (od 6. do 9. godine) u Iliriku, u Burnumu je organiziran najprije provizorni, a potom i čvrsti zidani legijski tabor. Tabor je najprije nastavala XX. rimska legija, a poslije XI. (do 69. poslije Kr.), pa IV: Flavia Felix (do 85. poslije Kr.).⁴ U doba Hadrijana, najkasnije 118. poslije Kr., Burnum postaje municipij (mješoviti rimsko-peregrinski grad s vlastitom samoupravom). Nakon odlaska vojnika stanovnici grada su stanovnici kanaba (civilno naselje uz tabor) i novopridošli živalj. U središtu grada (forum i hramovi smjestili su se u negdašnjem, proširenom zapovjednom mjestu prethodnog burnumskog tabora), su se našli vrijedni arheološki ostatci proistekli s austrijskih iskopavanja neposredno prije I. svjetskog rata.⁵ Revizijska istraživanja na istom lokalitetu vršena su još 1973-74. u suradnji Arheološkog muzeja u Zadru i Arheološkog instituta u Beču.⁶ U Burnumu, se kao i u Tiluriju (Tilurium), logoru VII. rimske legije smještenom u Gardunu kod Trilja, dogodio jedan izvanredno važan povijesni događaj iz rimske povijesti koji nije lokalnog karaktera. Namjesnik rimske provincije Dalmacije, *Lucius Furius Arruncius Scribonianus*, pokušao je prevrat protiv cara Klaudija uz pomoć vojske, koja mu je stajala u provinciji na raspolaganju, godine 42. poslije Kr.⁷ Vojska u prvom trenutku očito pristala uz namjesnika, pa potom,

² Ž. Miletić, Prostorna organizacija i urbanizam rimskog Burnuma, *Simpozij rijeka Krka i Nacionalni park „Krka“: Prirodna i kulturna baština, zaštita i održivi razvitak*, Šibenik, 2005., str. 181-201., sl. 2.

³ *Naturalis historia III*, 21, 139.

⁴ N. Cambi-M. Glavičić-D. Maršić-Ž. Miletić-J. Zaninović, *Rimska vojska u Burnumu (L' esercito Romano a Burnum)*, Drniš-Šibenik-Zadar, 2007.

⁵ E. Reisch, Die Grabungen des Österreichischen archäologischen Instituts während der Jahren der Jahren 1912 und 1913. Das Standlager von Burnum/Jahreshefte des Österreichischen archäologischen Instituts 16, 1913. Beiblatt str. 112-135.

⁶ S. Zabehlicky-Scheffenecker-M. Kndler, *Burnum I.*, Erster Bericht über die Kleinfunde der Grabungen 1973 und 1974 auf dem Forum, Wien 1979. te B. Ilakovac, *Burnum II.* Der römische Aquädukt Plavno polje – Burnum, Bericht über die Forschungen 1973 und 1974, Wien 1984.

⁷ O Skribonijanovoj pobuni usp. N. Cambi, Skribonijanova pobuna protiv Klaudija u Dalmaciji godine 42. *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 505, knj. XLVII. Društvene znanosti, Zagreb, 2009., 63-79.

valjda podgovorena od cara, otkazala poslušnost Skribonijanu i pod religijskim pravdanjem (da se bojni znakovi ne mogu pomaknuti) odustala je od pobune. Skribonijan, prunuk Pompeja Velikog, bježi na otok Issu, gdje ga je ubio vojnik Volaginjine, nedvojbena jedan od onih koji su poslani za njim u potjeru. Riječ je i inače o senatskoj pobuni koja je svoje korijene imala u Rimu. Nakon što su uhićeni lideri pobune, u Rimu se vodi veliki proces protiv Skribonijanaca. Nazoči mu i sam Klaudije. Godine 43. u Dalmaciju je kao namjesnik poslan Lucije Salvije Oto s posebnim ovlastima (*extraordinaria imperia*), otac od kratkotrajnih vladara 68. godine, nakon Nerona. Oto se obračunava s vojnicima koji su ubili legijske zapovjednike, časnike i dočasnike (pristalice Skribonijana). Razlog nije posve jasan, ali najvjerojatnije je bilo potrebito zavođenje reda u vojsci. On je to provodio veoma rigidno, tako da njegovim postupcima nije bio zadovoljan ni car Klaudije, pa ga je ubrzo povukao. Tragovi Skribonijanove urote prisutni su u Rimu sve do 52., kada su Skribonijanova žena i sin, radi raspitivanja kod astrologa (Kaldejaca) o vremenu Klaudijeve smrti (očito da bi ponovno uspostavili Republiku ili se pak sami nametnuli za cara), pobudili Klaudijevu sumnju i bili prognani. Središte logora je u doba nastanka municipija, najkasnije 118. godine, u Burnumu prošireno, a bivše zapovjedničke zgrade pretvorene su u Forum i Kapitolij. Značajnijih tragova kasne antike, osobito kršćanstva, ali zacijelo će ih se naći, za sada u Burnumu nema.

Projekt se sastoji od istraživanja amfiteatra, vježbališta, što tvore, to je jasno, jednu jedinstvenu cjelinu. Amfiteatar je za 6 000-8 000 ljudi. Nastao je u Klaudijevo doba, proširen je u doba Vespazijana (munumentalni natpis iz 76/77.). Cilj istraživanja bio je da se dobije arheološka zona koja se, u razmjerno kratkom vremenu, može privesti u turističke svrhe, kulturne posjete, spektakle i možda još neke neslućene mogućnosti. To je već u ovom trenutku moguće. Istraživanje nadalje uključuje utvrđivanje još nekih dijelova naselja, istraživanjem zračnih snimaka. Za sada je lociran augzijarni logor na sjeveru arheološke zone, dvije nekropole, forum civilnog naslje (*canabae*) koji nije identičan s onim iz samog tabora. Međutim, podzemlje Burnuma nedvojbena još krije mnoga iznenađenja.

Arheološki muzej u vojarnama u Puljanima, koje je na 99 godišnju koncesiju Vlada Republike Hrvatske dodjelila Nacionalnom parku „Krka“ iz Šibenika, već je realiziran. Ostaje međutim uređenje potkrovlja i podruma. Tijekom proteklih godina, nakon dvršetka sanacijskih i infrastrukturnih radova radilo se intenzivno na konzervaciji i rekonstrukciji otkrivenih arheoloških predmeta te na izradi kopija kamenih spomenika koji se čuvaju u Arheološkim muzejima u Zadru i Splitu. Bilo je planirano da se već na ljeto 2009. otvori, ali zbog problema s natječajem za vitrine, vrijeme konačnog uređenja se prolongiralo. Konačno 26. svibnja 2010. svečano je otvoren Arheološki muzej u Puljanima te održan dio programa XVII. međunarodnog kongresa ROMEC (Roman Military

Equipment Conference). Taj dio kongresa imao je sjedište u novopodignutoj dvorani za konferencije s čitavom infrastrukturom. Tom je prigodom prikazan projekt Burnum od strane Nacionalnog parka i voditelja arheološkog dijela (Nenad Cambi). U sklopu vojarni u Puljanima planira se i postupno se ostvaruju apartmani, kongresna dvorana, smještajni kapaciteti za istraživačke ekipe. Priprema se i rekonstruirati zgrada Prirodoslovnog muzeja (identična zgrada neposredno istočno od Arheološkog muzeja). Uređenje cijelog kompleksa, koji je uistinu velik i smješten u ubavoj borovoj šumi, a nalazi se poviše hidrocentrale Manojlovac, oživotvoruje se postupno, u skladu s financijskim mogućnostima Nacionalnog parka „Krka“.

Na temelju prije izloženog jasno je da gornje Pokrčje, s obje strane Krke, može postati izvanredno atraktivna točka unutar areala Nacionalnog parka Krka. To jamče pretpovijesni, antički arheološki spomenici šireg područja Burnuma, srednjovjekovne utvrde na i u uz Krku, te prirodne ljepote kanjona Krke koja ne zaostaje od ušća u blizini Skradina, gdje je glavni ulaz u Nacionalni park i gdje ulazi najviše posjetitelja. Na ušću su posebne prirodne atrakcije Skradinski buk te nešto uzvodno i Roški slap. Od kulturno-povijesnih vrijednosti ovdje imaju posebnu vrijednost franjevački samostan Visovac i pravoslavni manastir Arandelovac. Na ušću se akumuliraju velika financijska sredstva. Strateški je plan da se načini atraktivnim i sjeverni dio Nacionalnog parka te se tako rastereti ušće Krke, odnosno da se posjet produži na dva ili više dana. Sljedeće kulturne vrijednosti toga područja koje jamče takav plan su:

Prvo, pećine i slični zakloni prethistorijskih ljudi uz Krku koji su dijelom već istraženi ili će se u budućnosti istraživati.

Drugo, od prethistorijskih spomenika posebno je važna Gradina u Puljanima (delmatski Burnum), izvanredne ljepote s impresivnim gradskim zidom koji brani na pristupnoj strani i koji su se nadvili nad kanjonom Krke, za koju su se otimali Liburni i Delmati. Lokalitet je kontinuirao od željeznog doba (ako ne i od ranije) do antike. Gradina se tek planira istraživati tijekom sljedećeg, doduše teško predvidivog razdoblja, ali poznavanje čitavog područja nije moguće prije nego što se bolje istraži i objave novi rezultati i spoznaje. U svakom slučaju, Gradinu u Puljanima i Burnum na suprotnoj strani rijeke treba promatrati u međusobnom suodnosu.

Treći veliki potencijalni zamašnjak razvoja čitavog kraja bit će znanstveni Centar s muzejima (Arheološki i Prirodoslovni) u Puljanima, koji su već u visokoj fazi realizacije. Uz kvalitetan program koji se u Centru mora odvijati te reklamu, ovdje se može očekivati i izniman financijski efekt.

Četvrto, niz srednjovjekovnih utvrda u, uz i oko Krke su iznimna atrakcija koja dopunja prethistorijsku i antičku baštinu. Njihova je očuvanost iznimna, ali u zaštitu, prezentaciju i propagandu potrebno je neprekidno ulagati.

Peto, već je rečeno da prirodne ljepote gornjeg toka rijeke Krke nisu neznatnije od donjeg toka. To se posebno odnosi na Manojlovačke slapove koji su, kada su puni vode, uistinu impresivni. Trebalo bi načiniti izravniji kontakt mogućih posjetitelja s vodom koja je u dubini. Trebalo bi također pronaći reljefnu bistu (unutar tonda) austrijskog cara Franje Josipa koji je promatrao i divio se ljepotama kako navodi popratni hrvatski natpis. Ako je ta lokacija bila vrijedna posjeta jednog istaknutog cara, tada pouzdano neće ništa protiv razgledanja imati i drugi posjetitelji. Za uživanje u slapovima potrebno je regulirati dotok vode koji odnosi hidrocentrala. Vjerojatno se može naći kompromisno rješenje. Treba nastaviti obnavljati vodenice i iskorištavati ih na način kako to već Nacionalni park „Krka“ radi na drugim mjestima (ne samo kao pokazatelj procesa meljave, nego da budu i produkcija eko hrane i prodaja namirnica).

6. Arheološke škole (Bologna i Zadar) su se već uhodale i dale izvanredne rezultate u tzv. neagresivnoj arheologiji, koja postupno zauzima svoje mjesto u znanosti. S obzirom na to da je Sveučilište u Bologni jedan od predvodnika te metodologije u svijetu, a uz sudjelovanje iskaknutih znanstvenika i s Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru, zalag je to za daljnji razvoj tih metodologija. Očekivati je da će u arheološkoj školi postupno sudjelovati sve više polaznika te da će ih se moći uskoro smjestiti i u Centru u Puljanima. To otvara nove mogućnosti za svekoliki razvoj kraja.

7. Oživljavanje arheoloških lokaliteta raznim događanjima (možda i kostimiranih), osobito u amfiteatru, može biti dodatni poticaj povećanju posjeta. S tim u vezi može se ponuditi i gastronomski program (riblje-stočarski).

8. Povezivanje s ostalim arheološkim lokalitetima (Scardona, Varvaria, Promona i Magnum) se rijetko organizira, ali to može postati također atrakcija posjetiteljima. Riječ je o iznimnim ilirsko-rimskim naseljima koja su dijelom već istražena i prezentirana. Stoga se izleti i obilasci mogu izobilno koristiti u turističkoj ponudi kraja.

9. Trebalo bi ostvariti i vezu s rimskim vojnim logorom u Gardunu, blizu Trilja (Tilurium), koji se također istražuje. U tom logoru dugo je stacionirala VII. rimska legija koja je također ostala vjerna rimskom caru Klaudiju u doba Skribonijanove pobune 42. godine.

10. U nedalekom Drnišu davno je organiziran i dostupan muzej, koji je gradskog karaktera (od prethistorije do suvremenosti). Gradski muzej Drniš posjeduje i značajnu zbirku slika, kipova i reljefa jednog od najvećih hrvatskih kipara Ivana Meštrovića, koji potječe iz okolice. Osim toga, u blizini (Ružić-Otavice) se nalazi i obiteljski mauzolej izgrađen po zamisli i izvedbi samog umjetnika.

Sve gore izneseno upućuje na potrebu ulaganja u arheološka, prirodoslovna i druga (etnografska, povijesna...) istraživanja koja mogu biti generator svekolikog

razvitka pasivnog kraja. Nema dvojbe da se za ovakve programe mogu očekivati pomoći europskih fondova, unatoč neuspješnog (možda preuranjenog) pokušaja od pred nekoliko godina (CARDS program). Na traženju tih sredstava valja biti uporan, jer se uistinu ima što ponuditi. Prema neuspješnom programu upućenom CARDS-u, na ovome bi se prostoru u skoroj budućnosti uistinu mogao ostvariti veliki razvojni efekat. Na amfiteatar je već stigla infrastruktura (struja, voda), naplatne kućice, veliki broj parkirališnih mjesta. Što je najvažnije, i u sadašnjoj fazi interes za posjet je veliki. Ulaganja su za sada neznatna.

Ulaganja treba uvećati u istraživanja (na terenu) i objavu rezultata, proširenje muzeja, prodajom materijala suvenira, organiziranih vođenja, održavanjem znanstvenih i drugih skupova. Iznajmljivanje postojećih kapaciteta i objekata. Također treba ulagati u popratne sadržaje. U budućnosti treba razmišljati i o boljoj cestovnoj mreži, odnosno izmještanju ceste Zadar-Knin koja prolazi sredinom rimskog vojnog tabora, središnje i žarišne točke cijelog područja, što je veoma nezgodno kako po istraživanja, tako i po zaštitu spomenika. No i sada je položaj lako dostupan iz svih pravaca: Zagreba (manje od dva sata vožnje autom), Zadra (sat i pol), Šibenika (oko pola sata), Splita (manje od dva sata). Ovakav program može rezultirati s oko stotinjak novih radnih mjesta i posjećenosti kraja koja donosi dobitak.

Nenad Cambi

UDC: 904 : 725.829 (497.5 Burnum) „652“

Original scientific paper

BURNUM PROJECT AS POTENTIAL FLYWHEEL – FOR THE DEVELOPMENT OF UPPER KRKA BASIN

Abstract: *This paper presents a summary information about the complexities of the archeological project Burnum, instituted in 2003, an its long-term perspectives. It identifies the Croatian participators in the project which is to have a contractual relationship with the University of Bologna, which gave visible results with non-aggressive methodology research in archeology. The author, who heads this project – as the head of the archaeological project – is so far the results of a Roman amphitheater (which is the capacity of 6-8000 people) resulting in Claudius' time, extended the time of Vespasian. In May 2010. The Archaeological Museum is open to locals where he held part of the XVII. International Congress ROME.*

One of the goals of the research is to get Burnum archaeological zone which would be used for the purposes of tourism development in the upper basin waterfalls. The rich material heritage Pokrčja: prehistoric, ancient and medieval, and the natural beauty of the canyon, and the upper of this river to create a strategic plan that would make them attractive to the northern part of the Krka and thereby unburden the lower course and mouth of the Estuary. Pointing to the cultural values of the area, the paper is in the ten-point program which would exercise resulted in an increase of visitors is about a hundred new jobs.

Finally, this leads to investments in the archaeological, natural history and other research (ethnographic, historical, sociological, etc.) which may be the generator of the total development of this underdeveloped region.

Keywords: *project Burnum, the results of archaeological research, the upper basin waterfalls, heritage, tourism and overall development*

Nenad Cambi

UDC: 904 : 725.829 (497.5 Burnum) „652“

Lavoro scientifico originale

**PROGETTO BURNUM: POSSIBILE BILANCIERE DELLO SVILUPPO
DEL BACINO SUPERIORE DI CHERCA**

Riassunto: *Nel lavoro si presentano le informazioni del progetto complesso di Burnum, iniziato nel 2003, con la prospettiva della sua lunga vita. Sono citati gli soggetti attivi nel progetto dalla Croazia che hanno un rapporto contrattuale con l'Università di Bologna, che ha dato i risultati visibili con l'uso della metodologia non-aggressiva della ricerca nell'archeologia. L'autore poi - come il capo del progetto archeologico - presenta i risultati della ricerca di un anfiteatro romano (che ha la capacità di 6.000-8.000 persone) fatto nel tempo di Claudio, espanso nel tempo di Vespasiano. Nel maggio del 2010 il Museo Archeologico è aperto a Puljani dove ha ricoperto una parte del XVII Congresso Internazionale ROMEC.*

Uno degli obiettivi della ricerca di Burnum è quello di ottenere le zone archeologiche che sarebbero utilizzate allo scopo dello sviluppo del turismo e del bacino superiore di Cherca. I ricchi materiali del patrimonio di Pokrčje: preistorico, antico e medievale, e la bellezza naturale del canyon, della parte superiore di questo fiume dà la possibilità per creare un piano strategico che li avrebbe reso attraente la parte settentrionale del fiume Cherca e quindi alleggerire il corso inferiore e la bocca della foce. Indicando i valori culturali della zona, in questo lavoro è presentato il programma in dieci punti, il quale realizzazione sarebbe risultato con l'aumento di visitatori e di circa un centinaio di nuovi posti di lavoro.

Infine, questo porta alla necessità di investimento nelle ricerche archeologiche, di scienze naturali e altre (etnografiche, storiche, sociologiche, ecc) che possono essere il generatore dello sviluppo complessivo di questa regione sottosviluppata.

Parole chiave: *progetto Burnum, risultati di ricerca archeologica, bacino superiore di Cherca, patrimonio, sviluppo turistico e globale.*